

چکیده

دانش آموزان در هر روز نزدیک به یک چهارم از وقت خود را همراه با معلم، در مدرسه صرف فعالیت‌های یاددهی - یادگیری می‌نمایند و در فعالیت‌های آموزشی درگیر هستند. به دلیل کمبود وقت و همچنین زیاد بودن حجم کتاب‌های درسی، معلم برای تکمیل آموزش، یک سری از فعالیت‌ها را به عنوان کار در خانه یا همان تکلیف شب به دانش آموز محول می‌کند. تعیین مسئولیت برای دانش آموز باعث می‌شود تا بخشی از فعالیت‌های آموزشی در خانه انجام گیرد. با این کار افراد خانواده، هم به صورت مستقیم و هم غیر مستقیم درگیر فعالیت‌های یادگیری فرزندان‌شان می‌شوند. در این مقاله سعی داریم تا هدف از ارائه تکلیف شب، ضرورت آن، انواع تکلیف شب، ویژگی‌های مناسب آن و چگونگی رسیدگی به تکالیف و کارهای دانش آموزان را بررسی کنیم.

نقش تکلیف شب در فرایند یاددهی - یادگیری

ناصر حسن زاده

دانشجوی کارشناسی ارشد رشته برنامه‌ریزی درسی
دانشگاه تربیت معلم تهران

مقدمه

تکلیف شب یا کار در خانه اگر به صورتی صحیح انجام شود، میتواند مکمل فعالیت‌های کلاسی گردد. برای جبران کمبود زمان حضور کودک در مدرسه و به منظور تکمیل آموزش و یادگیری، معلم ناگزیر است که یک سری فعالیت‌ها را برای دانش آموزان تعیین نماید. این تعیین فعالیت و تکلیف میتواند باعث تثبیت و توسعه آموخته‌های دانش آموز گشته و همچنین سبب تعدیل بخشی از محدودیت‌ها و معایب ناشی از همسانی و عدم انعطاف لازم در برنامه‌های مدرسه شود. در مدرسه، آموزش انفرادی با توجه به تفاوت‌های فردی چندان مطرح نمیشود که می‌توان با ارائه تکلیف شب، تا حدودی این کمبود را تعدیل کرد. در واقع تکلیف شب به نوعی افزایش مدت تحصیل است. تکلیف شب ابزاری آموزشی است که باید اهداف آموزش رادر پایه‌های مختلف تحقق بخشد. اما باید توجه داشت که دانش آموز در انجام داوطلبانه‌ی آن مختار باشد.

ضرورت تکلیف شب

در رابطه با اینکه آیا اصولاً ضرورتی برای تعیین یک سری فعالیت‌های یادگیری خارج از محیط مدرسه برای دانش آموزان وجود دارد یا نه، نظرات فراوانی وجود دارد. ولی برای اثبات ضرورت و فایده‌ی آن، می‌توان به دلایل زیر اشاره کرد:

- تکلیف شب باعث برقراری ارتباط بین مدرسه و خانه می‌گردد.

- کاربرد آموخته‌ها در بیرون مدرسه، در صورتی ممکن است که دانش آموزان به فعالیت‌های مرتبط با آن بپردازند. تنها در صورت انجام فعالیت‌هاست که می‌توان به توانایی‌های کودک پی برد و زمینه را برای بروز خلاقیت فراهم نمود. در واقع با این کار فرصتی برای بروز خلاقیت کودک ایجاد می‌شود که البته این امر در صورتی امکان پذیر است که ویژگی‌های یک تکلیف شب مناسب به خوبی رعایت شود.

- پرورش حس مسئولیت در کودک، یکی از دلایلی است که می‌تواند ضرورت تکلیف شب را توجیه نماید. زیرا دانش آموز در می‌یابد و وظیفه‌ای دارد که باید به آن عمل نماید.

- پرورش عادت به مطالعه و تحقیق، از طریق تکالیف امتدادی و بسطی ممکن می‌گردد.

- تثبیت و توسعه‌ی آموخته‌های کلاس، با تمرین و تکرار میسر می‌گردد. البته باید توجه داشت که این تثبیت در صورتی حاصل می‌شود که تکرار با تنوع و جذابیت همراه باشد.

- تعدیل همسانی و عدم انعطاف برنامه‌های درسی، یکی

- آماده‌سازی ذهن فراگیر برای یادگیری مطالب جدید
- تقویت مهارت‌ها و آمادگی جهت یادگیری مستقل و خودآموز در زندگی
- مباحثه در کلاس پیرامون درس جدید و طرح سوالات ارزشمند
- تحریک حس کنجکاوی در زمینه موضوع درسی جدید

تکلیف شب در واقع به

نوعی، مشارکت دادن دانش آموزان در فرایندهای یاددهی-یادگیری می‌باشد.

تکالیف امتدادی:

- تشویق به فعالیت در خارج از کلاس به منظور یادگیری مفاهیم درسی در موقعیت‌های جدید، نوعی از تکالیف امتدادی است. تحقق اهداف این تکالیف با پروژه‌های درازمدت و فعالیت حل مساله میسر می‌گردد. در این نوع فعالیت، بیشتر بر تولید دانش توسط فراگیران، تأکید می‌گردد.
- در این نوع فعالیت، امتداد فعالیت آموزشی در خارج مدرسه، هم به صورت فردی و هم به صورت گروهی، ممکن می‌باشد.
- اهداف تکالیف امتدادی و بسطی را می‌توان چنین برشمرد:
 - افزایش اطلاعات عمومی
 - افزایش توان حل مساله و تعمیم کاربرد آموخته‌ها در موقعیت جدید
 - تقویت مهارت‌ها و آمادگی دانش آموز در فعالیت‌های پژوهشی
 - ایجاد عادت به مطالعه و تقویت حوصله در مطالعات مدت دار

تکالیف خلاقیتی:

- ویژگی مهم این نوع از فعالیت، ترکیب آموخته‌های کلاس و کاربرد در موقعیت‌های جدید و متفاوت است. این نوع تکلیف به صورت کتبی، شفاهی و عملی ارائه می‌گردد.
- تقویت قوه تخیل، خودرهبی و خلاقیت از فواید مهم تکلیف خلاقیتی هستند.
- از اهداف تکالیف خلاقیتی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:
 - پرورش قدرت تخیل و تفکر در خلق آثار با توجه به علاقه فرد
 - پرورش قدرت تفکر و تخیل در ارائه طرح‌ها و روش‌های ابتکاری
 - تقویت حس خودباوری

ویژگی‌های یک تکلیف شب مناسب:

- تکلیف شب برای سودمند بودن، باید واجد ویژگی‌هایی باشد.
- تایلر برای مفید واقع شدن تجارب یادگیری در نیل به اهداف

- دیگر از دلایل ضرورت تعیین تکلیف شب است. با این کار هر دانش آموز، متناسب با توان و اشتیاق خویش به فعالیت می‌پردازد.
- تکلیف شب در واقع به نوعی، مشارکت دادن دانش آموزان در فرایندهای یاددهی-یادگیری می‌باشد.

انواع تکلیف شب

تکالیف تمرینی:

- تکالیفی هستند که برای تقویت مهارت و دانش کسب شده و جهت تثبیت یادگیری، از سوی معلم ارائه می‌شود. تکلیف تمرینی که معمولاً به صورت کتبی ارائه می‌شود، قدیمی‌ترین نوع تکلیف است.
- تکالیف تمرینی با وجود کاربرد گسترده‌ای که دارند دارای معایبی نیز هستند. این نوع تکالیف غیر تحلیلی بوده و در آنها زمینه‌ای برای پرورش خلاقیت در نظر گرفته نمی‌شود. انجام دادن این نوع تکالیف به علت تکراری بودن، اغلب برای دانش آموزان کسل کننده است.
- می‌توان اهدافی را که می‌توان برای تکالیف تمرینی در نظر گرفت، چنین بیان نمود:
 - تقویت مهارت‌ها و افزایش سرعت عمل دانش آموز در کار
 - تثبیت آموخته‌ها در ذهن دانش آموزان
 - افزایش سرعت عمل در یادآوری و تقویت حضور ذهن
 - ایجاد شرایط بین آموخته‌های جدید و پیش دانسته‌ها
 - رفع نقاط ضعف درسی

تکالیف تمرینی با وجود کاربرد گسترده‌ای که

دارند دارای معایبی نیز هستند. این نوع

تکالیف غیر تحلیلی بوده و در آنها زمینه‌ای برای پرورش خلاقیت در نظر گرفته نمی‌شود

تکالیف آماده سازی:

- اهمیت این نوع از تکلیف را می‌توان در بررسی موضوع درس جلسه‌ی آتی، با مطالعه درسی و غیر درسی در مورد آن موضوع دانست که سبب می‌گردد دانش آموزان زمینه اطلاعاتی مناسبی کسب نموده و آمادگی لازم را برای آموختن موضوع جدید داشته باشند.
- معلم برای پربارتر و سودمندتر ساختن تکلیف آماده سازی، می‌تواند راهنمایی‌ها و دستورکارهای لازم را در مورد چگونگی انجام تکلیف به دانش آموزان ارائه دهد. با این کار دانش آموزان با انحراف کمتری در مسیر هدف مورد نظر حرکت می‌کنند.
- اهدافی که برای این نوع تکلیف می‌توان عنوان کرد عبارتند از:

– رعایت تناسب تکلیف ارائه شده با اهداف آموزشی همان پایه، باعث هماهنگی بیشتر فعالیت‌های دانش آموزان می‌شود.

– تکلیف ارائه شده باید با شرایط فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی خانواده تناسب داشته باشد.

– تکلیف اگر با نیازها و رغبت‌های کودک تطابق داشته باشد، کودک آن را با میل و رغبت بیشتری انجام می‌دهد.

– حجم تکالیف ارائه شده از اهمیت بالایی برخوردار است. باید توجه داشت که همیشه فرصت کافی برای بازی و تفریح کودک باقی بماند. در غیر این صورت تکلیف کارآیی خود را از دست خواهد داد.

تکلیف شب در صورتی می‌تواند کمبود زمان آموزش در مدرسه را جبران نماید که هدفمند و به میزان مناسب ارائه شود. در غیر این صورت نتایج منفی به بار خواهد آورد.

فواید تکلیف شب

- تکرار و تمرین جهت تثبیت مفاهیم آموزشی در ذهن
- تمرین بیشتر و تقویت یادگیری
- به کارگیری ابتکار و خلاقیت
- تقویت استقلال
- رسیدن به این باور که یادگیری در هر جاممکن است.
- رسیدن به سطح متوسط آمادگی در دانش آموزان ضعیف
- ارزشیابی از آموخته‌های فراگیر
- پرکردن اوقات فراغت
- آموزش نظم و انضباط به دلیل لزوم برنامه ریزی برای انجام تکالیف
- آموزش و تقویت حس مسئولیت پذیری
- نگرش مثبت به مدرسه در والدین و درگیر کردن آنها در امر یاددهی - یادگیری
- کنجکاوی در مسائل گوناگون و مشاهده دقیق

تربیتی، چند اصل را در نظر گرفته است. با توجه به اینکه تکلیف شب را، می‌توان به نوعی یک تجربه یادگیری برای رسیدن به اهداف آموزشی به حساب آورد، پنج اصل مورد نظر تایلر را بیان می‌داریم:

– فعالیتی که فراگیر به آن می‌پردازد باید به او فرصت تمرین و تکرار بدهد.

– فرد از انجام تمرین و فعالیت رضایت خاطر لازم را کسب کند.

– فعالیت با حیطه‌ی توانایی کودک تطابق داشته باشد. یعنی دانش آموز از عهده انجام تکلیف و مسئولیت تعیین شده برآید.

– برای نیل به یک هدف می‌توان از تجارب و فعالیت‌های گوناگون استفاده کرد.

– از طریق انجام یک فعالیت و تمرین می‌توان به چندین هدف دست یافت.

علاوه بر ویژگی‌های مدنظر تایلر، به منظور هر چه مفیدتر واقع شدن ارائه تکلیف به دانش آموزان، باید به موارد زیر هم توجه کرد:

– تکلیف تعیین شده با جنبه‌های رشد و توانایی ذهنی دانش آموزان تناسب داشته باشد.

– تمرین‌های آمادگی و امتدادی باید با موضوع درس هماهنگی داشته باشند.

– حفظ استقلال، ابتکار عمل و ایجاد فضایی مناسب برای خلاقیت، باید در ارائه تکلیف رعایت شود.

– تخصیص زمانی مناسب از سوی

معلم برای بررسی تکالیف، دانش آموز را با اهمیت کارش آشنا می‌سازد.

حجم تکالیف ارائه شده از اهمیت بالایی برخوردار است. باید توجه داشت که همیشه فرصت کافی برای بازی و تفریح کودک باقی بماند. در غیر این صورت تکلیف کارآیی خود را از دست خواهد داد.

برای فرد ایجاد انگیزش نماید و شرکت او در فعالیت‌ها را همراه با رغبت و علاقه نماید. پس فعالیت‌های آموزشی در صورتی به یادگیری ثابت می‌انجامد که دانش‌آموزان با انگیزه‌ای نیرومند در آن شرکت داشته باشند.

برای برانگیختن فراگیران جهت هر چه بهتر انجام دادن تکالیف خود، می‌توان از راهکارهای زیر استفاده کرد:

– ابتدا باید در دانش‌آموزان احساس نیاز به وجود آوریم.
– بررسی و ارزشیابی کار کودک توسط معلم، باعث تقویت انگیزه کودک می‌شود. چون دانش‌آموز در می‌یابد که برای کار و فعالیت او ارزشی متناسب قائل می‌شوند.

– آگاه کردن کودکان از اهمیت آمدن به مدرسه و اهداف آن، باعث می‌شود فراگیران فعالیت‌های یادگیری را بهتر درک کنند.

– تحصیل هر گروه سنی باید فراخور توانایی‌ها و خصوصیات گروه سنی مربوطه باشد. انتظارات بیش از حد و همچنین کمتر از سطح معقول، باعث ناهماهنگی بین فعالیت‌های آموزشی و توانایی‌های فراگیران می‌شود. بدین ترتیب تکالیف را نباید خیلی ساده و یا خیلی دشوار ارائه نمود.

– رعایت دقیق ویژگی‌های تکلیف منزل، باعث می‌شود دانش‌آموز با اشتیاق بیشتری به فعالیت بپردازد.

– تشویق فرزندان توسط والدین و معلم، کمک می‌کند تا کودک با انگیزه بیشتری به فعالیت بپردازد.

– تکالیف باید با توجه به علایق دانش‌آموز ارائه گردد و او حق انتخاب داشته باشد.

در نهایت اینکه ضرورت و جودی تکلیف شب را نمی‌توان انکار کرد و باید آن را به عنوان یک روش آموزش به حساب آورد. اما باید در تعیین آن، ملاک‌های یک تکلیف شب مناسب و متناسب با توانایی‌های فراگیر رعایت شود. در اینجا ضروری است که معلمان در نگرش خود نسبت به تکلیف شب تجدید نظر بعمل آورده و آن را به شکل‌هایی متنوع و جذاب، به دانش‌آموز ارائه دهند.

منابع

۱. سیف، علی اکبر. روان‌شناسی پرورشی، رشد، تهران: ۱۳۷۲
۲. ویژه‌نامه تکلیف شب در فرایند یاددهی - یادگیری، گروه‌های آموزشی دوره راهنمایی تحصیلی، بی‌تا، بی‌نا.

بررسی تکلیف شب

معلم باید در هنگام بررسی تکالیف داده شده، نکاتی را رعایت کند. متوجه کردن دانش‌آموز به جنبه‌های مثبت فعالیت انجام شده، یکی از اصول مهم در بررسی کار دانش‌آموز است. چرا که این عمل باعث تشویق فراگیر می‌شود. نارسایی‌های کار کودک باید کشف شده و برای برطرف کردن این کاستی‌ها اقدام نمود. همچنین می‌باید دانش‌آموز را از میزان پیشرفت خود آگاه کرد.

نقش والدین در انجام تکلیف شب

والدین با مطالعه دفترچه کار دانش‌آموز، که حاوی فهرست فعالیت‌ها و کارهای انجام شده توسط او در مدرسه است، از کار فرزند آگاه می‌شوند.

وظیفه اصلی والدین راهنمایی، هدایت و تشویق فرزندان در موضوع مورد مطالعه، و نه تدریس یا انجام تکالیف برای فرزندان، است.

راهنمایی والدین توسط معلم در تعطیلات دراز مدت و میان مدت جهت نظارت بهتر والدین و هدایت فرزندان ضروری است. این راهنمایی‌ها را می‌توان در دفترچه‌ی یادداشت فعالیت‌های دانش‌آموز برای والدین ذکر کرد.

مراجع تعیین تکلیف شب

مهمترین مرجع، تکالیفی است که معلم با توجه به شناخت خود از دانش‌آموز برنامه ریزی کرده و آن را برای فراگیران تعیین می‌نماید. در این حالت معلم به سبب در جریان بودن از نقاط ضعف و قوت کار فراگیران، بهترین مرجع ممکن است.

در تعیین تکالیف از سوی مراکز مشخص و تهیه مواد آموزشی به صورت متمرکز، سطح متوسط توان دانش‌آموزان در نظر گرفته می‌شود. به همین جهت در راستای توجه به تفاوت‌های فردی، بهترین مرجع همان معلم کلاس است که از توانایی‌های دانش‌آموزان آگاهی کامل دارد.

در تعیین تکالیف دراز مدت باید توجه داشت که:

– دانش‌آموز در طول مدت تعطیلات تکالیف مناسب خود را انجام دهد.

– معلم تهیه کننده و مرجع اصلی آن باشد.

– تکالیف دارای ویژگی‌های مطلوب باشد.

ایجاد انگیزش در یادگیرنده برای انجام تکلیف شب:

انگیزش را می‌توان به عنوان عامل نیرو دهنده، هدایت کننده و نگهدارنده رفتار تعریف کرد.

انگیزش یک نیروی درونی است که فعالیت‌های فرد را جهت و شدت می‌بخشد. یادگیری در صورتی موفق و پایدار است که

وظیفه اصلی والدین راهنمایی، هدایت و تشویق فرزندان در موضوع مورد مطالعه، و نه تدریس یا انجام تکالیف برای فرزندان، است